

Sanja Zubčić

ĐURĐICA IVANČIĆ-DUSPER "CRKVENIŠKI BESEDAR"

*"Adamić"/Ustanova u kulturi "Dr. Ivan Kostrenčić"
Rijeka/Crikvenica 2003.*

Poznata je riječka novinarka Đurđica Ivančić Dusper objavila svoju treću po redu knjigu s crikveničkom tematikom, rječnik, skromno i nepretenciozno naslovljen *Crkveniški besedar*. Autoricu sam imala čast upoznati telefonski i iz nekoliko sam razmijenjenih rečenica shvatila da se radi o ženi iznimna duha i nemalih sposobnosti, te beskrajne ljubavi prema svom rodnom kraju. S kakvim je samo žarom i utkanom nostalgijom govorila o nekoj prošloj crikveničkoj civilizaciji jezik koje umire s njom! Ne mireći se s time gospođa Ivančić-Dusper krenula je u prikupljanje leksičkih jedinica pokušavajući time spasiti dio jezičnoga i uopće civilizacijskoga blaga. Rezultat je toga višegodišnjega marljivoga posla knjiga *Crkveniški besedar* objavljenja u suizdanju Adamića iz Rijeke i Ustanove u kulturi dr. Ivan Kostrenčić iz Crikvenice. Knjiga obasiže 166 stranica teksta podijeljena u dva dijela. Prvi je dio naslovljen *Besedar*, a drugi *Žunta* što na crikveničkome idiomu znači 'dodatak'. Prvi je dio opsegom najveći. U njemu je autorica popisala oko 3500 riječi crikveničkoga mjesnoga govora i opisala značenje svake riječi istoznačnicom iz suvremenoga standardnoga hrvatskoga jezika, leksikografskom definicijom ili, rjeđe, kojim drugim postupkom. Kao izvorni govornik s izraženom sviješću o finim značenjskim razlikama, autorica je nerijetko navodila dva ili više značenja iste riječi. Tako joj primjerice polazišna riječ *beseda* ne znači samo 'riječ', već i 'zadanu, obećanu riječ'. Premda se takva homonimija obično nazivlje rak ranom jezika i drži se njezinom negativnom pojavom, ipak je važna zbog utvrđivanja sužavanja ili širenja značenja pojedine riječi. Kako bi se riječ postavila u kontekst, odnosno, stvarnu govornu situaciju, autorica uz velik broj natuknica ističe oprimjerenje navodeći rečenicu s određenom riječi. Tako uz glagol *abadat* u značenju 'obazirati se, obraćati pozornost

na što' navodi rečenicu *Niki ga ne abada*. Osim što se iz konteksta može razlučiti značenje pojedine riječi, ovakvo je navođenje rečenica izuzetno važno i za potencijalne sintaktičke analize crikveničkoga govora kojih nažalost u čakavološkoj dijalektologiji ima vrlo malo. Oprimjerenje rečenicom neizostavno je pak pri navođenju višeleksičkih struktura tipa *ajbog* ili *bilo ga j* koje ne bi ušle u tipičan rječnik s ciljem popisivanja samo pojedinačnih leksema. Držeći ih osobito važnima i razlikovnim kako u odnosu na standardni jezik, tako i u odnosu na ostale čakavske idiome, autorica ih je unijela u *Besedar* čineći, po mom mišljenju, dobro. Takvi su izrazi specifikum određenoga mjesnoga govora, činjenica su svakodnevne komunikacije, pa im je svakako mjesto u knjizi koja pokušava očuvati leksičko blago govora. Leksikografski je problem kako opisati značenje tih struktura koje je nerijetko i frazeološko. Susrećući se s tim problemom, autorica ga je vješto riješila i to prvotno pokušajem definiranja značenja, a potom i postavljenjem u kontekst. Tako primjerice, za izraz *bilo ga j* navodi značenje 'trebalo ga je' što je samo po sebi nejasno i značenjski se ispunjava tek u rečenici *Bilo ga j hranit* u značenju 'trebalo ga je spremiti, tj. sakriti'. Bogatstvo je ovoga rječnika i navođenje registara, odnosno, oznaka kojima se određuju okolnosti uporabe tipa *arh.* za arhaično, *pogrd.* za pogrdno i *pren.* za preneseno. Dok će Crikveničani ovakve odrednice držati nepotrebnima jer oni instinktivno znaju koju riječ uporabiti u kojemu kontekstu, takve će odrednice biti korisne onima koji to čitaju kao govornici drugih idioma i radi usporedbe sa svojim idiomom i radi stjecanja potrebnih informacija o crikveničkome govoru. Za stručnjake su najvažnije riječi s odrednicom *arhaično*. Naime, ako je neka riječ bila arhaična 2003. godine kada je objavljena ova knjiga i to je odrednicom *arh.* označeno, onda ćemo za deset ili dvadeset godina moći vidjeti sjeća li se još koji Crikveničan te riječi i na taj nači moći utvrditi kronologiju i brzinu nestanka pojedinih riječi iz crikveničkoga mjesnoga vokabulara.

Autorica je izbjegla zamku u koju, u najboljoj namjeri, često zapadaju nestručni, ali i neki stručni pisci rječnika, a to je da popisuju samo riječi koje su preuzete iz nekoga stranoga jezika, ali su fonološki i morfološki prilagođene određenome čakavskome govoru. Takve je riječi nemoguće izbjeći jer su one činjenica određena sustava i u njemu funkcioniraju tako da ih govornici više ne osjećaju stranima, međutim, taj sustav ne čine samo one, već i još znatno veći broj riječi tzv. osnovnoga, primarnoga fonda. Gospođa je Dusper postavila sebi metodološko načelo da će u *Besedar* unositi primarno riječi koje se danas sve rjeđe čuju i one koje su činjenica svakodnevne komunikacije, a da pritom nemaju isti oblik kao riječi u standardnome jeziku tipa *ruka* ili *nos*. Samo je djelomično unosila one riječi koje se razlikuju fonološki tipa *mliko*. S obzirom na to da se riječi tipa *glava*, *nos*, *brod* i sl. samo pišu jednako u standardnome jeziku i crikveničkome idiomu, a naglasno se bitno razlikuju, skromno predlažem autorici da popiše i njih jer je neminovna činjenica da se bitno mijenja i

naglasni sustav, a on je u crkveniškome govoru vrlo arhaičan, gotovo jednak polazišnome starohrvatskome troakcenatskome sustavu. Kako bi se *Besedarom* makar djelomično zapisala i zvučna strana crkveniškoga govora, svaka je riječ akcentuirana prema autoričinu čitanju. Prava je šteta što nije bilo dovoljno vremena da se akcentuiraju i oprimjerene rečenice, tzv. egzemplifikacije, jer je za čakavsko narječje, posebno njegove sjeverozapadne govore, poznata uvjetovanost vrste naglasna rečeničnom intonacijom.

Besedaru je dožuntana *Žunta*, dio knjige u kojemu je abecednim redom popisano četiristotinjak frazema i poslovice iz kojih se iščitava pravo jezično bogatstvo, ali i karakterne značajke Crkveničana. Takvi su izrazi poredani abecednim redom prema prvoj riječi i dok to ne predstavlja problem za poslovice sintaktička struktura kojih je čvrsta i koje funkcioniraju kao samostalan i uvijek izdvojiv kontekst, kod frazema je to bio veći problem jer se oni sintaktički uključuju u rečenicu i tek u njoj dobivaju smisao. Autorica ih je prikazala kao gotove sintaktičke forme i tako popisala.

Orijentiranost Crkveničana moru evidentna je iz popisa naziva riba, a čvrsta korijenska povezanost s Bogom vidljiva je u popisu kojega autorica sama nazalost nazivlje *nekadanjeh pozdravi*.

Knjiga *Crkveniški besedar* iznimno je važna za ovaj kraj na dvjema razinama. Prva je ona ljudska, topla veza s rodnim krajem i jezikom kojim su nam pjevale majke uspavljujući nas i koji obično zazivamo u najtežim i najljepšim životnim trenucima, veza s onim jezikom kojim smo progovorili i u kojem ćemo umrijeti. Druga je pak hladna, secirajuća, ali ne manje važna razina. Najprije o potonjoj: na dijalektološkoj je karti Hrvatske Crkvenica najistočniji punkt čakavskoga ekavskoga narječja pritom klinom ikavsko-ekavskih govora odijeljen od matičnoga ekavkoga terena. Jezično gledano Crkvenica je ekavska oaza u ikavsko-ekavskome okolišu, osim toga je i administrativno, poslovno i društveno sjedište u koje gravitiraju govornici okolnih ikavsko-ekavskih mjesta. Razumljivo je stoga da je primaran ekavski sloj naslojen brojnim ikavizmima kao primjerice već spomenutim leksemom *mliko*. Broj je takvih ikavizama u crkveniškome govoru znatno veći u odnosu njihov broj u teritorijalno kontinuiranim ekavskim govorima Škrljeva, Krasice, Praputnjaka i dr. Time znatno slabi odrednica *ekavski* u sintagmi *čakavski ekavski* kojom se određuje primarni, polazišni crkveniški govor. Odrednica pak *čakavski* u toj je istoj sintagmi jednako tako ugrožena medijskim, školskim i inim utjecajem standardnoga jezika. Stoga je uz knjigu dr. sc. Ive Lukežić *Trsatsko-bakarska i crkveniška čakavština* u kojoj je opisana gramatička struktura crkveniškoga mjesnoga govora, *Crkveniški besedar* Đurđice Ivančić Dusper vrijedan prilog daljnjemu proučavanju crkveniškoga govora, primarno na akcenatskoj, leksičkoj i sintaktičkoj razini.

Slika zavičaja obično u nama budi zvuke nekih prošlih vremena, lica nekih davno umrlih ljudi i riječi pomalo zaboravljena materinskoga jezika. I premda

su asocijacije većine ljudi više ili manje jednake, bitno se razlikujemo u odnosu prema njima. Neki, skloniji prosperitetu, ne žude za tim teškim godinama življenja, drugi pak nostalgично i pasivno snatre za njim; treći se, ujedno i najrjeđi, ne mire s nepovratnim odlaskom te stare težačke ribarske civilizacije pokušavajući je opisati i popisati i time makar za tren zaustaviti. U tu potonju skupinu ulaze rijetki, ali iznimni ljudi poput gospođe Dusper kojoj je ovo treća knjiga s tematikom iz života Crikvenice. U *Predgovoru* knjizi autorica je svoj *Besedar* pesimistično odredila kao «popis riječi crikveničke čakavštine koja nestaje». Uloživši izniman trud, pokušala je zaustaviti vrijeme i skrenuti pozornost na leksičko blago koje će zaživjeti samo ako se crikvenički idiom revitalizira i ako se stvori pozitivno ozračje u kojemu će on biti određen kao nešto osobito vrijedno. U tom kontekstu treba pohvaliti izdavače Adamić i Ustanovu u kulturi Dr. I. Kostrenčić koji već duži niz godina marljivo rade na promicanju čakavske riječi i zahvaliti im na tome.

Zaključujem ovaj prikaz preporukom *Crkveniškoga besedara* široj znanstvenoj i zavičajnoj javnosti jer prema riječima Ivanke Glogović Klarić citiranim na početku knjige *Otkad je Bog samo zrekal «Neka bude svetlo» pa se do danas, beseda j ostala najveće čudo našega življenja.*

Sažetak

Crkveniški besedar je treća knjiga Đurđice Ivančić Dusper s tematikom iz crikveničke pučke starine. Nastala je, kao i prethodne dvije, marljivim skupljanjem građe, s namjerom da se zabilježi i otrgne zaboravu. Skupljeno je i zapisano oko 3.500 riječi iz crikveničkog pučkog govora, svaka je riječ opisana i označena istoiznačnicom iz književnog jezika. Knjiga je veoma važan spomenik bogate kulturne baštine Crikvenice, ali i kao fond za daljnja izučavanja narodnog govora, ponajviše čakavštine.

Ključne riječi

Crikvenica, Beseda, besedar, kulturna baština, crikvenički pučki govor.

Summary

Sanja Zubčić • ĐURĐICA IVANČIĆ DUSPER

“VOCABULARY OF DIALECT OF CRIKVENICA”

“Adamić/Cultural institution “Dr. Ivan Kostrenčić” Rijeka /Crikvenica 2003.

This is the third book on traditions in Crikvenica written by this author. It was written, as the previous two, after the author had diligently collected the material. The author's aim is to try to write about certain aspects of life so that it wouldn't be forgotten. She collected and wrote about 3,500 words from the local dialect, describing and translating every word into standard croatian language. This book is an important monument of the cultural traditions in Crikvenica and, at the same time, fundament for future researches of local dialectal speech.

Keywords

Crikvenica, beseda, vocabulary, cultural heritage, local dialect of Crikvenica.

Bilješka o autorici

Sanja Zubčić, Dražice - Jelenje, mr. sc., profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci

